

премошћење

Људмила Улицка

ТАЊА, ВАСКА, МАША...
ХВАЛА БОГУ ЗА СВЕ...

ТЕЛО ЛЕПОТИЦЕ

Виктор Иванович, предавач предвојничке обуке са надимком Пимпочка, дуго је проверавао како су забијени кочићи и затегнути шатори, три од осам је оборио и наредио да их затегну поново. Таман кад су завршили са уређењем логора и бацили бусен траве у ватру, поче киша. Скували су чај у великом котлу, појели све из домаћих залиха, али им се није певало како су планирали. Распоредили су се по шаторима, изнутра сувим, а споља мокрим. Празник од самог почетка није почео како ваља. Усред ноћи пробудио их је гласан, љутит врисак:

– А-а-а! – запомагао је женски глас. – Свима треба моје тело, никоме не треба моја душа!

Између шатора трчкарала је ван себе Тања Неволлина из десетог разреда, забацивала на сваком заокрету распуштену косу и стезала на груди јастук, или смотани прекривач. За њом је јурио Виктор Иванович, покушавао да је заустави и угура у шатор, али се она није дала и хистерично је урлала:

– А-а-а... Свима је потребно само те-е-ло-о...

Тања, иначе, уопште није била хистерична, такав напад јој се десио једном у животу и никада се више није поновио.

Она је заиста имала такво тело, и лице и косу, да су сви одреда пиљили у њу кад је у школској кецељи са торбом прелазила преко улице. У души је била скромна и тиха девојчица, није волела да упада у очи, а кад јој је било близу шеснаест већ се била уморила од мушких погледа, прилажења и пипања у трамвају. Нежна девојачка душа изузетне лепоте толико је желела идеалну љубав, да је развила у себи дискретан противотров: од петог разреда дружила се само са непривлачним Грињом Басом, најбољим учеником у разреду. По њеној погрешној логици, он, препаметан, требало је да цени њену душу, и он ју је до краја седмог разреда изузетно и ценио. Али у лето после завршеног седмог разреда, Гриња је нагло постао мужеван, од чега се није пролешпао, чак је и поружнео, и хормонална промена нарушила је чаробан платонизам њихових ранијих односа. Гриња је почео рукама да производи такве покрете, да их је Тања у прво време тумачила као случајне, али је убрзо закључила да интелектуалац Гриња, без обзира на своју интелектуалну супериорност, хоће да је дира баш исто као онај лудак, комшија Власов, или сви дечаци из дворишта, и из школе, и улични дечаци, и одрасли мушкарци. Тања је истрпела док је Гриња мазио њену руку у мрачној биоскопској сали, али кад ју је, на повратку кући, притерао у мрачни угао главног улаза и зажмуривши одмах ставио обе шапе на тврде конусе са пуцама на врху – измигољила се, склонила му руке, грубо га ударила ташницом по лицу и гласно плачући устрчала на четврти спрат, односећи од Гриње своју неподношљиву лепоту.

Гриња, препун стида и срама, испуњен страшћу, дуго је стајао у улазу притискајући дланове на врело лице. Затим је покуњено пошао кући стидећи се пролазника, зидова кућа и свег Божјег света, мада је од успутних погледа био заштићен вечерњом тамом.

Тања је за то време ридала забијене главе у загушљиви јастук, благо задржавајући у себи бесмислене девојачке сузе. Сутрадан, у понедељак, ни она ни он нису дошли у школу, због страха, због недостатка храбрости да се погледају. Тања је казала мајци да је боли грло, а Гриња је једноставно отишао да се шета.

Тања је цео дан проплакала, у паузама је у огледалу посматрала своје луткасто лице, правила наказне гримасе и растезала прстима час усне, час нос. Хтела је да буде неко други – ко тачно, није баш знала – можда као Мнацаканова, са дугим танким носом, занимљива, или као Вилочкина, прћастог носа, смешна, или као Валиева, ситних очију, са кривим зубима, упадљива, која чак привлачи својом ружноћом...

„Све девојке су као сав остали свет, а ја као неко чудовиште” – помислила је и заплакала новом снагом, предосећајући велики проблем лепотица које претендују на очување своје личности...

Са Грињом Басом прекинула је све односе, он је још годину дана ишао у ту исту школу и посматрао је издалека, намргођено и упорно, онда су га родитељи пребацили у математичку гимназију, али је он и даље пратио Тању својим тужним очима – или ју је чекао код капије, или је стајао у заседи око школе. Бацао би кратак, муњевит поглед, на ту блиставу белину – детаљи лица нису се оцртавали, само бели бљесак – и нестајао би без и најмањег покушаја да начини контакт. Никада није проговорио с њом ни речи, чак ни у знак поздрава. Тања је окретала главу и правила се да га не примећује. Сада му више није веровала. Био је као сви остали – хтео је само њену лепоту.

Другарице из разреда жуделе су за лепотом и, зависно од различитих способности, улагале су у њу велики напор – чупале су и исцртале обрве, гиздале се одећом, скретале пажњу упадљивим понашањем, дрским и изазовним. Тања, осим лепоте, никаквих других способности није имала – била је осредњи ђак, и кад би се посебно трудила добијала је негде између тројке и четворке; чак ни у споредним предметима, као што су певање, цртање и фискултура, није могла да постигне успех.

„Способности су осредње” – говорили су наставници, али Тања се односила према себи још строже: способности су никакве...

У десетом разреду сви су почели вредно да уче, припремали су се за факултет, али Тања је изабрала према својим способностима – одлучила је да се упише у Вишу медицинску школу и да постане медицинска сестра, по могућству у некој дечијој установи: са малом децом кој је било најлепше – она нису тражила ништа од њене лепоте.

Тања је пошла на матурско вече, али је одбила да обуче белу хаљину, како је диктирала мода тих година, мада јој је мама купила. Пошла је у сукњи и краткој јакни, примила своје сведочанство са осредњим успехом, мало седела у углу школске дворане док су ученици из њеног разреда играли, чак није хтела да иде са њима у ноћну шетњу по Црвеном тргу, како је био обичај. Нико је, уосталом, није ни позвао на плес: њена лепота била је недостижна, а израз лица сувише апстрактан.

Тања је са те вечери отишла доста рано, и Гриша Бас, у свечаном оделу, са новим наочарима и краватом, свратио је у стару школу кад Тање више није било. Довукао се до њене куће, погледао у неосветљени прозор и нестао. После два дана нашли су га у омчи на школском тавану. Био је мртав. Никакво писмо није оставио. У џепу су му пронашли стару вунену рукавицу. Нико није знао да је Тањина.

Кад је сазнала за ту страшну причу, Тања се сва најежила: одмах је знала да је то због ње, мада јој нико тако нешто није говорио. На сахрану није отишла: било јој је страшно да излаже погледима своје лице и тело.

Тања је положила пријемни испит на Вишој медицинској школи са тројкама и четворкама, примили су је, и опет је била најлепша од свих девојака. Младића на години готово да и није било, само хроми Тихонов Серјожа са дечијом њушкицом. У детињству је имао туберкулозу костију и примили су га са великим двоумљењем – туберкулозни болесници не треба да раде као медицинско особље. Тања се с њим спријатељила. Колеге са године су се подсмевале. Серјожа се, као некада Гриња Бас, трудио да помогне Тањи, целу прву годину је пратио кући, нагињући се при сваком кораку на леву страну. За време лета вратила му се стара болест, сместили су га у туберкулозни институт, и Тања је одлазила да га посећује у улици Достојевског.

У метроу и у трамвају стално су јој прилазили млади људи и мушкарци средњих година, али их је она одавно прозрела: хтели су њено лепо светло лице уоквирено са обе стране праменовима светлосмеђе косе, њене ноге испод дуге сукње одавно изашле из моде, њено тело чија је лепота светлуцајући зрачила испод било које одеће, упркос њеној намери да буде неприметна.

Серјожа од ње ништа није тражио. Имао је тако јаке болове, да чак није ни волео да га Тања посећује.

Средином лета су га оперисали, и када је Тања дошла у собу за интензивну негу и донела му јабуке „бели сок”, побацао их је, казао да му више не долази, окренуо се лицем према зиду и почео да плаче. Тада га је сама пољубила.

Током целог лета и јесени посећивала га је у санаторијуму за туберкулозу, а крајем зиме су се венчали на велико незадовољство родитеља са обе стране: Тањина мама је молила да не ускаче у брак тако рано, и то још за инвалида, а Серјожиној се Тања није допала још на први поглед јер је била јако религиозна, а и Тањина лепота јој није уливала поверење. Љутила се још и зато, што никако није могла да схвати зашто је та лепотица себи изабрала њеног хромог сина и наслућивала је замку: можда је бацила око на стан. Но, најзад је дозволила сину да се ожени под условом да се Тања не пријављује на његову адресу. Тањина мати, сломљена њеном необјашњивом тврдоглавошћу, пристала је, али под истим условом: да Тања мужа не доводи у кућу.

Серјожу су исписали из училишта због откривене туберкулозе. Боравио је код куће, припремао се за друго место, за везисту, да би радио у телефонској централи. Када се уписао, Тања је баш онда добила посао. Распоредили су је у рејонску болницу, прво у операциони блок, а после пола године у амбуланту за физикалну терапију: хирургија јој нешто није лежала – нити је била вична томе, нити је ишта разумела. Зато јој је у амбуланти све ишло од руке – од ње нису ни захтевали ништа компликовано, крв из вене је добро узимала, чак је се ни деца ни-

су плашила, сама је могла да наговори малог пацијента да мало истрпи и да се не трза кад је требало да забоде иглу.

Са мужем Серјожом није баш живела у слози. Код куће је био тих и миран, али када је требало некуда ићи, он би се узрујавао, постајао груб и увредљив. Често би се нагло окретао и враћао кући, а Тања би га пратила издалека, јер се увек за њега много плашила. Разлог је био тај што су их стално нетремице посматрали непознати људи: чудили су се, као и Серјожина мама, шта је та лепотица нашла у том хромом и непривлачном дечаку. А њега су ти погледи доводили до лудила. Тањина лепота је сметала Серјожи да је заволи, и Серјожа је замрзео лепоту своје жене.

Највише му се допадала кад је плакала. Брзо би јој се надуле очи, црвенеле ноздрве, а углови усана спуштали се надоле. Али чак и тада, и кад је плакала, личила је на Симон Сињоре. Код Серјоже у техникуму окупило се мушко друштво и он је тамо одмах заузео важно место – био је старији од осталих, једини ожењен. Са тим новим друштвом Серјожа је почео да се опија, а када би мало више попио постајао је зао и суров. Два пута је истукао Тању, и Тања се вратила мами, и није из мужевљево куће изнела чак ни зимске ствари – капут, капу и малтене нове чизме.

Сви су били врло задовољни Тањиним одласком, и Тањина мама и свекрва, осим Серјоже. Сама Тања остала је у убеђењу да јој нико није потребан, боље јој је да живи сама. И носила је ту своју, никоме потребну лепоту, као што други носе грб.

Серјожа је два пута долазио код Тање на посао, на крају смене, да се помире. Једанпут га је прва видела и побегла, а други пут је пратио, молио за опроштај и звао да се врати кући. Али Тања је само одмахивала главом и ништа није говорила. Серјожа је био мало под гасом, и пред крај разговора ју је изненада ударио по лицу. Не јако, али се зањихао и умало што није пао.

Тања се све више уверавала у то да је лепота сасвим некорисна ствар – никоме не доноси срећу. Пре би било да је сасвим супротно. У то време већ је сакупила приличан материјал – не баш млади хирург Журавски лудо се заљубио у њу, његова жена је долазила на одељење и умало што није на Тању насрнула песницама. Онда је отишла код начелника и завршило се тако што су Тању преместили у поликлиничко одељење.

Ту се Тања лепо снашла. Начелница Јевгенија Николајевна, која је боловала од застареле коксартрозе на обе ноге, са љубављу и пробирљиво је окупила свој персонал. Поседовала је редак дар саосећања са људима, свима је била као бака, час помало строга, час сувише снисходљива. Као да се испод њене дивне природе крила некаква хировита вијуга, за коју је она ипак знала, па ју је стално у себи поравњавала. Према Тањи, односно према њеној заслепљујућој лепоти, у почетку се

односила, као и сви, веома подозриво. Али кад ју је пажљиво осмотрила, брзо је прозрела њену тајну, њену оптерећеност лепотом, и јавила се самилост.

Готово све сестре биле су жене у годинама, мирне, породичне, према Тањи су се односиле мајчински и њој је било баш добро међу тим белим мантилима. Посебно јој је пријало кад ју је Јевгенија Николајевна предала у лабораторију једној лаборанткињи која се спрема за пензију, да јој ова пренесе своје искуство у посматрању стакла са премазаном крвљу, да научи да броји леукоците и одреди протромбин...

Сада је седела у малој лабораторији, ретко је имала контакта с болесницима, само је два пута недељно узимала крв из вене. То је радила боље од свих других.

Тако је прошла једна година, па друга. Тањина мама се забринула: кћерка лепотица је већ превалила двадесет пету, а осим неуспелог Серјоже није имала никога. Не мора да се удаје, кад би само бар некога завела. А ништа ни на видику. Тањин радни дан се због напорног биохемијског посла завршавао рано, већ је у четири била код куће, спавала је свако поподне, око шест би устајала, уређивала се, припремала увек једну исту храну, боршч и шницле, па, или би седела поред телевизора или би одлазила са пријатељицом Мнацакановом у биоскоп. Мајка, усамљена жена, али са непрестаним љубавним авантурама, није одобравала такав начин живота. Чак је покушавала да упозна Тању са директором фабричког погона у којем је радила, или са једним човеком кога је завела на одмору, на југу, али с којим из неког разлога није искористила прилику. Тања се љутила на мајку, чак јој је једном уображено читала:

– Мама, таквих мушкараца, које ми нудиш, пуни су тролејбуси, таквих могу да заведем на туче.

– Па онда и заведи – препоручи јој мати.

– А зашто бих? – хладно упита Тања. – Они само хоће једно.

Мајка се увреди и мало наљути:

– А шта си ти, нешто посебно? Теби то не треба?

Тања је погледа очима боје различка, прикрије их својим рекламним трепавицама и одмахну главом:

– Не, мени тако нешто не треба.

– Па онда остани и седи са том мачком – изрече пресуду мати.

И Тања је остала и седела са мачком.

„Мачки није важна лепота, њој је важна душа” – мислила је Тања.

Тања је временом полако почела да се гоји, постајала све блеђа. Од витке девојке претворила се у младу жену, још привлачнију за мушко око: струк је остао исто онако танак, бедра и груди су се развили, а ноге и руке лаке, дечије – зрео крчаг, али празан...

И гојила се све више, и бледела, и постајала гипка и успорена, и већ је почела да личи на Симон Сињоре у зрелим годинама.

Мушкарци јој нису више, као раније, баш сваки дан прилазили у саобраћају и Тању је то угасло интересовање, ма како чудно изгледало, помало жалостило. Ипак, у дну њене душе, лежала је не сасвим покопана нада да ће се наћи човек који неће обраћати пажњу на омотач саздан од лепоте, неће пожелети да што пре завлада њеним телом, већ ће волети њу саму.

Тањине увек осредње способности као да су на послу порасле. Полако је савладала не само основе професије, већ је улазила и у њене најсложеније тајне. Чак је кришом помало и читала књиге из биохемије. Морала је, додуше, у почетку да понови оно мало што је учила у вишој школи, али је, несумњиво, била боља од сва четири лаборанта у својој лабораторији. Радила је без журбе, чак помало успорено, а испадало је брже од свих осталих. А за вађење крви из вене постала је највећи стручњак, позивали су је чак у друга одељења, кад им се дешавало да имају посебно тешке случајеве.

Борис је дошао да вади крв у понедељак, први је био на списку заказаних. Ушао је, висок, леп, у спортској јакни са штапом, и стао поред врата.

– Дobar дан, треба да вадим крв.

Гледао је право испред себе. Тања није одмах приметила да је слеп. Потом га је сместила на столицу, замолила га да заврне рукав. Игла је лако ушла у танку вену. Успело је из првог пута. Подметнула је епрувету.

– Ево, готово је.

Борис се зачудио:

– Какав сте ви мајстор! Никоме до сада из првог пута није успело.

Говорили су да имам лоше вене.

– Зашто лоше? Вене су добре, само су танке.

Он се насмејао.

– Зато увек и говоре да су лоше, јер су танке...

– Не знам... Да вам искрено кажем, то је једино што умем добро да радим – из неког разлога изговори Тања.

– То није тако мало – одврати он, окрену главу према њој и насмеши се.

„Можда он ипак нешто види” – помисли Тања. – „Не би се, ваљда, тако насмешио само мом гласу?”

Он одмах потврди:

– Имате веома добар глас. То су вам сигурно већ сто пута казали?

То јој никада нико није казао. Говорили су јој за очи, за лице, косу, ноге... а за глас јој никада нико ништа није рекао.

– Не, тако нешто ми никада нису казали.

– Постоје ствари које почињеш да примећујеш само онда кад постанеш слеп – рекао је и опет се осмехнуо.

Његов осмех био је сасвим посебан – неодређен и усмерен не према споља, већ према унутра.

Епрувета се напунила. Тања је поставила у статив и прилепила на рану комад газе.

– Ето, то је све.

– Хвала.

Устао је са столице, окренуо се лицем према вратима. Штап му је био у левој руци, а десну је држао савијену у лакту, као радар.

– Отпратићу вас до степеница – Тања га ухвати под руку и испод јакне осети чврсте мишице подлактица. Он ослободи руку и прихвати је сам. Сад је он њу извео у ходник, не она њега. Ишли су преко дугог ходника полако, ћутећи.

– Степенице – изговори Тања. Он климну главом.

Спустили су се на први спрат.

– Хвала што сте ме испратили. Било ми је веома пријатно... у смислу услуге инвалиду – усиљено се осмехну.

– Анализе ће бити готове у четвртак. Да вас позовем и да вам резултате саопштим преко телефона?

– Нема потребе. Доћи ћу по резултате.

Тања га је посматрала с леђа: јакна на њему била је квалитетна, из иностранства, а панталоне од војничке униформе, официрске.

У четвртак је дошао са цвећем, са три дугачка плава зумбула снажног мириса.

Слепом човеку је тешко да се удвара женама. Али Борису је некако успело. Тања му је ишла у сусрет. Није ишла, трчала је... И зближише се, муњевито.

Показало се да Борис има дивну мајку, учитељицу у основној школи. Након што је син изгубио вид, а убрзо и породицу, Наталија Ивановна је отишла у пензију и помагала Борису да се снађе у новим околностима. За четири године Борис се навикао на нови живот, нашао посао – предавао је физику на оном истом техникуму где је некада учио Тањин муж Серјожа.

Наталија Ивановна је обожавала Тању. Сигурно је испричала Борису каква је Тања лепотица. Његове руке нису поседовале ону осетљивост која је својствена слепима од рођења. Али је ње било сасвим довољно да се осети лепота Тањиног тела. Њихов брак се показао веома срећним. После годину дана родио им се син Борја. Док су ишли улицом, упали су људима у очи – толико су били леви. И само би пажљив посматрач могао да примети да је плећати мушкарац слеп. Тања се после порођаја прилично раскрупњала и њено тело је престало да изазива онакво интересовање младих мушкараца. Сада је припада-

ло слепом мужу. Исто као и њена одмерена, светла и савршено сталожена лепота.

Тањина мајка је била у недоумици: добро је, наравно, што се удала, али зашто је увек привлаче инвалиди? Код такве лепоте...

ПОСЛЕДЊА НЕДЕЉА

Био је понедељак. Дошла је увече, доста касно. Села је у кухињу, на своје уобичајено место, на отоман, у ћошак, поред зида. Мрачнија него обично. Седи и ћути.

Кажем јој:

– Нешто се догодило, Васка?

– Ништа се није догодило. Само ми се смучило. Не могу да видим пројекат. Храну исто тако. Уопште, ништа не могу очима да видим.

Гледа мрко, испод густих обрва, тешким погледом широко раширених очију. Лице јој није нарочито лепо, али је посебно и памти се: дубоко удубљена носна кост, кратак нос, високе јагодице. Као да потиче од палеоазијатских народа, од сибирских предака.

– Да поразговарамо? – већ десет година постављам то питање у оваквим тренуцима. Она је врло тешко дете. Има већ двадесет пет година, али је и даље тешко дете, много пута повређивана – у раном детињству, у средњем детињству, у младости... За ових десет година како долази код мене, све ми је сама испричала. Предисторију, историју, постисторију...

Један познаник из града Судака довео ми је петнаестогодишњу девојчицу, кћерку његове покојне пријатељице, да је одведем на крштење. Тих година све је било тешко: наћи доктора, набавити комад меса, карте за позориште или за воз, крстити се. А ја сам познавала сваког: продавца у подруму меснице, доктора – педијатра, благајницу на шалтеру за све правце, чак и свештеника.

Познаник је био у пролазу, истог дана је отпутовао из Москве, оставио ми је девојчицу са тим задужењем, замакао иза врата, одјурио на воз. Девојчица је остала.

Питала сам је тада како се зове.

– Васка – одговорила је.

Нисам се зачудила том мушком надимку, јер је несумњиво била од оних девојчица које су желеле да се роде као дечади. Звала се Василиса, како се испоставило неколико недеља касније, приликом крштења.

Тога дана остала је прилично дуго, дошла је и сутрадан, корачала по соби, седела у кухињи са шољом чаја. Чудна нека девојчица. Ако је нешто упиташ, одговориће ти. Ако не питаш – ћути. Али ћути тешко,

испуњавајући том тишином цео простор. Чак се и ваздух око ње згушњавао. У њеном присуству сам чешће него обично испуштала предмете и разбијала шољице. А њој се то никада није дешавало: кад је нешто радила све је било спретно, сабрано, паметно, чак је волела сваки тежак посао – не нешто компликовано, да пере прозоре, да окопава дрвеће. И изабрала је паметну професију – пејзажну архитектуру.

И ево, брижљиво испитујемо тренутно стање. Ја сам психотерапеут-самоук. Чак сам измислила некакав посебан метод за такве разговоре. Тако ми је предодређено. То ми је дубоко у крви, недавно сам сазнала да је моја рођена пра-пра-пра – не знам колико пра – бака била рођена сестра Малке Натазон из Одесе, која је била мајка Сигмунда Фројда.

Значи, да кренемо: са учењем је све у реду. Васка је одлично привела крају најтеже студије на архитектонском факултету. Положила је пријемни, веома напорно студирала пет година, остао јој је само дипломски. Са дететом је све како треба, зар не? Дете смо добили случајно, под нерасветљеним околностима: једне вечери се цело друштво са факултета тако напало, да Васка ујутру није могла да се сети с ким је згрешила. Али родили смо га, извукли. Родитељи, односно отац и маћеха, веома су помогли. Верки је сада четири године и она је, за разлику од саме Васке, лако и весело створење. Значи, тако: са Верком је такође све како ваља. Ја у личном животу имам великих проблема. Она нема. Теби је двадесет пет, зар не? А ја имам четрдесет, и видиш каква сам руина, и ништа ми није на помолу, зар не? Њој се, заправо, моје руине допадају, знам ја то... А код тебе се управо нешто догађа на личном плану. Онај младић из Бологова, с којим си се упознала у возу на путу из Москве у Питер, мада још није долазио, јавља се... Зар не?

– Кад се последњи пут јавио разговарали смо читав сат, казао је да ће доћи сутрадан и нестало је без трага. Онда се јавио после три дана, испоставило се да се догодила катастрофа, потукао се. Обећао је да ће допутовати чим му скину гипс, и не јавља се ево већ читав месец... – прецизно ће Васка.

Све то знам.

– Јавиће се – изговарам сасвим сигурна. – За такве као што си ти, роба у комадима, нема свако снаге...

Тако ја њој право у лице... Висока је, крупна, лепа на неки начин. У сваком случају, изразите је спољашњости, и очи су јој огромне, сиве, са плавим преливом кад је расположена...

А наслеђе – ужасно. Мајка јој је умрла сасвим млада, не зна се да ли од рака или од вотке, јер је постојало и једно и друго. Али, одавно смо одлучиле да не копамо по тој страни, сматрамо да је све већ исцрпљено, познато, проживљено и опроштено...

Шта је опроштено? Које је опроштено? Зашто? Зато што је два-наестогодишња Васка отишла од мајке оцу, пола године пре њене

смрти, није издржала пијанство и умирање. Отишла је да се види са оцем једне недеље и није се вратила. Мати је остала тада са Васкином млађом сестром од осам година, и она је била с њом до самог краја... А Васка три године после мајчине смрти није могла да заспи ако је неко не држи за руку. Најчешће је то била рука њене маћехе Тање, анђеоски је та Тања, има своје двоје деце из првог брака и малог са Васкиним оцем, посао јој никако није женски, физичар је, учена жена, и та дванаестогодишња болесна девојчица, психопата, ноћима не спава... стално јој у сну долази покојна мајка, или у виду мачке, или измили из црне главице богиње Нефретете... Одспава петнаест минута и вришти...

Васка и ја смо то претресле подробно и веома сурово: она не може себи да опрости што је отишла од мајке и сав терет и тугу навалила на сестру – осмогодишња Зојка је чистила све просторије у заједничком стану, а Васка је побегла код оца...

Стоп, стоп, стоп, Василиса! Па Зојка није ни могла да побегне код оца. Она оца није ни имала. Убио се, тај млађани момак, чије је она дете... То је било у геолошком одреду, у којем су били родитељи, и тај момак се ту нашао... Или је било случајно, или је по среди била велика љубав? Нико тачно не зна шта се и како догодило, али момак се убио, а Зојка се родила, и отац је отишао... Ниси ти гора од сестре, једноставно околности су биле другачије...

Већ десет година, мало-мало, па се томе враћамо. Тај сасвим објашњив поступак измучене дванаестогодишње девојчице постао је узрок њене болести, која се час притаји, час избије као екцем.

Све смо претресле по ко зна који пут.

– Ето видиш, Васка, код тебе је све у реду. Данас немамо разлога за депресију. Остали су само чисто медицински разлози, некаква биохемија у крви, у мозгу... Мислим да треба да одеш код психијатра. Чег се плашиш? Сећаш ли се Тоље Крестовског, на последњем рођендану, онај високи седи момак... он је мој стари пријатељ, психијатар. Сутра ћу те најавити и иди. Нико те неће стрпати ни у какву психијатријску клинику... Он је наш човек. Јесмо ли одлучили?

Један је сат после поноћи. Да ли да јој предложим да остане, или да јој дам новац за такси? Код куће ће се љутити што сам је задржала на спавању. Тамо ујутру треба Верку одвести у вртић. Тања, анђеоски, све ће за Васку учинити. Боље нека буде код куће, у породици, у кругу својих обавеза – да опере детету хулахопке, да оде по кромпир. Нека смогне снаге...

Дајем јој новац за такси. Бледа, измучена, несрећна Васка одлази...

У уторак ујутру позвала сам Тољу. Испричала сам му ситуацију. Он уздахну, закашља се у слушалицу. Постави ми неколико питања. Изложила сам му своја размишљања у вези са депресијом. Још један-

пут је уздахнуо и заказао сусрет за среду ујутру. Стрепела сам да Васка неће отићи. Али, отишла је.

У среду увече се сам јавио.

– Вајан си ми ти доктор – рече ми. – Твоја девојка има манијакално-депресивну психозу, никаква депресија. Строго говорећи, требало је одмах да је хоспитализујем. У акутној је фази. Али има неке обавезе, диплома, дете... Преписао сам јој халопиридол. Нема ништа јаче од тога. Треба одмах почети са терапијом и нека сврати код мене за три дана.

– За три дана је субота – брзо израчунам.

– Да, ја радим стално, и суботом, такође. Нека дође у суботу ујутру – мрачно изговори Тоља. – Запуштен случај...

У четвртак ујутру Васка је дала Тањи рецепт – ова је радила недалеко од апотеке у којој су продавали баш те психотропне лекове, није их било у свакој апотеци...

У четвртак је Тања купила пилуле. Али, после посла срела се са својим колегама са факултета и дошла је кући доста касно: врата од Васкине собе била су затворена, тешко је било рећи је ли спавала или није, али Тања није хтела да је узнемирава.

У петак ујутру Тања је пре посла одвела Веру у вртић. Васку није будила, нека се испава. Када се пробудила, Васка није видела никакве пилуле на столу у кухињи, попила је шољу чаја и одвукла се на факултет. Тога дана јој се нисам јављала, заплела сам се у којекакве послове.

У суботу сам позвала око подне, слушалицу је подигао Васкин отац. Тражила сам Васку.

– Ње више нема – изговорио је обичним гласом. – Управо се бацила кроз прозор. Још нису дошли по њу...

Живели су у новом насељу, на једанаестом спрату.

Потом је била сахрана, најстрашнија од свих које сам у животу преживела. Опело је држао исти свештеник који ју је и крстио. Самоубицама код нас не држе опело за казну због самовоље, ваљда. Али отац Александар је то преузео на себе: па девојка је била болесна, болест ју је убила...

Сви су били толико потресени да готово нису ни плакали. Онда смо отишли у тај нови стан, који још није био до краја намештен. Довели су баку да буде ту. Одвели су кћерку, да не буде. За столом је владала гробна тишина. У сред те тишине zazвонио је телефон. Сестра Зоја је пришла телефону. После смрти Васкине мајке, они су узели и Зоју, довели је у кућу. Велики људи, тај Васкин отац и његова жена Тања. Зојка је стајала са слушалицом у руци, наслоњена на зид. Ћутала је, а онда изговорила:

– Василисе више нема. Данас смо је сахранили.

Затим је полако спустила слушалицу и тупо гледала у телефон.

– Ко је то звао?

И тада Зојка зграби апарат и бесно га тресну о под.

– Звао је онај младић из Бологова. Допутовао је.

И ту сви почну да кукају.

Прошло је двадесет година. Умрли су моји родитељи, мој први муж, многи пријатељи су ми отишли. А ја се стално сећам оног понедељка: да сам је само тада задржала на спавању...

ХОРИСТКИЊА МАША

Невеста је била млада, ситна, са мало крупном главом као да је од другог тела, али кад би се човек у њу загледао – права лепотица. Но, лице јој је било тако живо и покретно, израз тако променљив – час се смешкала, час се смејала, час је певала – да је било тешко на њој задржати поглед. Чим је завршила музичку академију и добила своју прву службу у Божићном храму на далекој московској периферији, где је до тада, на пракси, већ годину дана на левом кору бесплатно певала, одмах се и удала за појца.

Када су их венчавали, овдашње старице су плакале од разнежености: млади, леви, своји, црквени, она у белој хаљини са велом, он у црном оделу, виши за главу, коса у циганским локнама, дугачка, прихваћена гумицом као у попа. А зову се Иван и Марија. Јоан и Марија. За руско уво права бајка и музика: како само једно другом пристају, та имена. И свадбу су припремили ту у цркви, у поповској кући, невеликом газдинству на црквеној земљи. Поставили су велики сто, насецкали свега и свачега: кобасице, шунке, сира, усољене харинге, краставаца, парадајза. Било је и младог зеленог поврћа, увезеног са Кавказа, као да је пролеће на столу. По календару је и било пролеће, Томина недеља, али те године је топло време закаснило и ништа још није било родило у Подмосковљу.

Свадба је испала помало строга – у цркви се ипак не можеш кретати куд хоћеш, али су певали божанствено: и ускршње стихире, и народне песме, и оне са севера, и украјинске које је Иван знао, те је и Машу научио. Потом је Маша отпевала и некакве туђе песме на страном језику, које нису звучале црквено, али су исто тако биле лепе.

Иван се преселио у Машину кућу, у Перловку. Свој стан није имао, родом је био из Дњепропетровска. Сада су и на хорско певање и на службу ишли заједно електричним возом, и гледати их била је за око

права милина. Сви су их знали, сви су их волели. Онда је Маша родила о року, како је ред, првог дечака, после годину и по дана другог. И даље је остала ситна, танана, као девојчурак. Децу су вукли са собом на службе, једног у колицима, другог на рукама Машине маме. А у хору, Иван стоји изнад, Маша степеницу ниже, он се над њом узвисио, она се према њему понекад протегне, окрене крупну главу са пунђицом испод марама, насмеши се и сви што стоје поред њих исто се тако смеше...

Цела парохија је веома волела ту породицу, јер је свако код куће имао некакве размирице и поделе, и људи су схватили да све несреће иду од чињења греха, а ово двоје су били очигледан доказ да, ако се добро владаш, ако живиш по црквеним правилима, и у животу ће ти бити добро...

Затим је Иван одлучио да се упише на духовну академију – за студије богословије већ је био стар. Није било једноставно ступити на академију, али он је ишао по посебној процедури: добро музичко образовање, много година певања у хору, а и стекао је за то време извесне везе. Одавно су га звали за хоровођу, али он није желео да стоји на кору, хтео је у олтару.

Иван је напустио своју основну професију учитеља певања у школи и припремао се за пријемни испит. Маша се радовала, али се мало и бринула: није једноставно бити мајка, велико је то бreme, а она је била и млада и помало живахна и весела за такво звање. Замислила је да ће Ивану бити додељена парохија на добром месту, у неком малом граду или већем селу, где су људи добри и неискварени, а природа недирнута – да је близу речица, шума, кућа са терасом... Тако је лепо све то замислила, а онда се уплашила: а шта ако се деца разболе, а у селу ни доктора, ни болнице. И питала је мужа како даље замишља њихов живот: у црквеној општини или у граду?

Иван кратко назва жену глупачом, али се она није наљутила. Рекао је шта је рекао, за себе је знала да глупача није, а за њега да има тежак карактер.

Ивана приме на академију и он се одмах пресели у заједнички стан, кући је долазио доста ретко, био је строг са Машом и децом, старијег, трогодишњег Вању је чак истукао и Машина мама Вера Ивановна је плакала, али му ништа није казала. А Маша се није узрујала, само је слегла раменима:

– Он им је отац, нека се науче. Учинио је то из љубави, а не из беса.

Али Вери Ивановној није било јасно како то може бити, истући дете из љубави, и још за такву бесмислену ситницу: преврнуо тањире са кашом!

Живот у Лаври оставио је новог трага на Ивана: раније је био кичош, носио је лепа одела са краватама, волео је кошуље у боји, а сада осим црног ништа није носио, чак ни у кући није са себе скидао полувзвичну одећу. Корио је Машу због ружичастих блузица и шарених

перли које је волела да носи. Она је послушно скинула огрлице и бразлетне од плетених ситних перли, престала да носи раскошну пунђу са шареним укосницама, уместо тога уплела је косу у кику и савила је у досадан бабски чвор. Једино су јој очи и даље севале и смешила се од јутра до мрака: синовима Вањечки и Кољењки, мами Вери Ивановној, прозорчићу, дрвету под прозором, снегу и кишици. Мужа је њен стални осмех узрујавао, мрштио се гледајући је како сва сија, питао је чему се тако радује, а Маша је простодушно одговарала:

– Па како да се не радујем када си ти дошао!

И наставила да зрачи радошћу.

Маша је ишчекивала лето, летњи распуст, надала се да ће муж боравити код куће, да ће проводити време са дечацима. Деца су се одвика од њега за последњих годину дана, млађи се плашио и окретао главу кад би га угледао. Али Иван није дошао за распуст у Перловку и није ни почео да поправља кров, како је био обећао Вери Ивановној: уместо тога отпутовао је на ходочашће у удаљени манастир. Маша се избезумила, но није хтела да покаже пред мајком шта преживљава, и зато се и даље смешкала као пре, а Вери Ивановној је казала лакомислено и будаласто:

– Још нам је и боље, мамице! Издаћемо пола куће за одмор, а с јесени ћемо узнајмити раднике и сами поправити кров и никога нећемо молити! Право народ каже: свештеник се сам по крову пентра.

– Ма какав је он свештеник, још је нико и ништа... – гунђала је Вера Ивановна, чудећи се кћери: шта јој је, зар је толико глупа?

Пола куће су издали свом човеку, парохијанки цркве, старијој докторки Марини Николајевној. Суботом и недељом долазила јој је рођака Жења, исто тако интелигентна жена. Кад је Иван сазнао да су издали собу са терасом, страшно се наљутио, викао је, али кућа је, између осталог, припадала Вери Ивановној на шта га је она и подсетила. Тад је спаковао своје ствари у торбу и отишао, залупивши врата.

Вера Ивановна је заплакала и замолила од Маше опроштај, али Маша ништа није одговорила, стајала је код огледала и расплитала косу, и рашчешљавала, а онда је смотала пунђу као некад, са разнобојним укосницама.

А мали Вања је пришао вратима, протегав се на прсте и закачио куку за ексер.

Маша крене код баћушке, истог оног који их је венчао – сада је био старешина друге цркве – да му исприча како у породици не иде како ваља. Он је изгрди што је издала собу без мужевљевог благослова, нареди јој да убудуће не поступа својеглаво, а то што је он од њих отишао на ходочашће, од тога има само користи, никакве штете.

У јесен је Иван допутовао да посети жену и децу, донео им поклоне, али више духовног него практичног садржаја. Поклонио им је ико-

ну из два дела, израђену по наруџбини, Јоан Ратник и Марија Магдалена. Маша се обрадовала, више није знала шта да мисли о мужу – воли ли је или је сасвим престао – али поклон је био са поруком, то су били њихови свети покровитељи, и очигледно је и он тешко преживљавао њихове несугласице. Увече није отпутовао у Загорск, остао је. А давно није ноћио код куће. И Маша је била пресрећна. Волела је мужа свом душом и телом, и њена осећања су се те ноћи уздизала као таласи на мору, силно и високо, и чинила је покрете, слободне међу љубавницима, али који у њиховом супружничком понашању нису били уобичајени, мада су узбуђивали готово до обамрлости. Иван је стењао и јечао, и Маша му је лагано притискала прстима усне да јечи тише, да не пробуди децу.

Ујутру Иван замоли Машу да га отпрати на воз и успут јој саопшти да се она сада сасвим одала, како је покварена и развратна, а целог живота се претварала да је невина. И још је рекао да се ни од кога није могло сакрити да ни деца нису његова, јер су оба дечака беломусаста и плавоока, а требало би да буду црноока и тамне косе.

Маша му ништа није казала, само је заплакала. У том тренутку стигао је воз, и он њиме отпутује у Лавру, да учи даље за свештеника. Месец и по дана Иван није долазио и Маша једне суботе, рано изјутра, узме старијег Вањечку и крене у Лавру, да се покаже пред мужем и да га нежно позове да се врати кући. Маша је стигла на сред службе, он је стајао у хору, но није у њу гледао, мада се приближила до самога кора. Био је веома леп, али му је лице било ужасно, брада, раније мала и уредно подшишана, порасла је до груди и страшно је био омршавио – то се чак и испод браде видело.

Кад се завршила служба она му приђе, али он је одгурне руком, као завесу, а Вању чак није ни погледао... Маши је било страшно због тог његовог покрета руке, а посебно кад му је видела очи, које су гледале у даљину и некако поред њих – као на икони „Спаситељ Гневно Око”. Одмах је схватила да је несрећа на помолу, али није знала каква.

Маша више није одлазила у академију, а он није долазио кући до пролећа. У пролеће је дошао, није улазио у кућу, позвао ју је на улицу и саопштио јој да је све решено: нека сама поднесе захтев за поништење брака, јер је њихов брак неважећи.

Маша ништа није разумела:

– Хоћеш да се разводиш од нас?

– Није то никакав развод, деца су туђа, све је било превара...

Маша се у почетку као насмешила, али је и заплакала у исти мах.

– Вања, па ја сам као девојка за тебе пошла, ти си ми први, и једини.

– Ти и јеси Магдалена, али ниси покајница... Не признајем лажни брак – тврдо изговори Иван, а жену чак није ни погледао, све некако у страну.

– Па ми смо венчани брак, Вања! Пред Господом... – кроз сузе је муцала Маша, све је било тако изненада.

– Развенчаће се... Лажни брак треба развенчати! – каза Иван као о свршеној ствари.

– А деца? – није одустајала Маша, плашећи се да не изгуби своју лажну срећу.

– Каква деца? То нису моја деца! Иди, направи експертизу, анализе ће ти потврдити да деца нису моја!

– Добро, направићу те анализе! Али, Вања, то су наша дечица, види како само Коља на тебе личи, једино је светао, а Вањечка, погледај, косица му је потамнела, кад порасте биће као твоја... – трудила се Маша да разговор окрене на лепшу страну, али сила која јој се супротстављала била је најстрашнија могућа, као код лудила. Оно је већ било сасвим сазрело, али је још било задржано унутра, а неосноване сумње су се одевале у логичну форму. Иван је кренуо да пребројава сва Машина прегрешења: како је ишла код другарице трећег дана после свадбе, а да ли је тамо била нема потребе сада проверавати, али он зна да није; и на концерт је ишла са мамом два пута, али програм није био онај који му је тада испричала... Превара је увек превара! А најважније: саму себе је раскринкала, сву своју поквареност, када је после распуста дошао кући, а она такво искуство пред њим приказала, као да је последња уличарка...

И даље, све даље и даље, још много тога чега се Маша није ни сећала, а што је главно – никада раније такве прекоре није изговарао, није ваљда да их је толико година држао у себи?

Развели су се и развенчали: Иван је у Патријаршији добио за то потврду. Вера Ивановна се чудила: црквено светотајство, како се оно може укинути? А крштење? А опело? А само причешће? Је л' се и то може укинути?

Маша је деци преписала своје презиме. Као да су само њени, искључиво њени и ничији више, рођени без мушког учешћа! А Иван је завршио академију и био удостојен монашког чина. Пред њим се отварала велика духовна каријера. То се већ прочуло међу светом.

Маша није толико туговала, колико је била у недоумици, чуђење је надјачало сва остала осећања. Носила је црну мараму, као да је у короти, али јој је и та марама пристајала да не може боље бити. У цркви су се према њој односили пристојно, мада су је и оговарали. Сада није била као остали, била је занимљиво несрећна.

Лето је било врело као ретко када, црна марама је пекла главу, и Маша је није дуго носила, досадила јој је.

Сада је имала два запослења: у цркви и у народном хору при Дому културе. Вањечку су припремали за школу, имао је већ шест и по година, али је био бистар, сам је научио да чита, хтео је у школу, али је

писао веома рђаво, и Маша је седела с њим у слободно време и писала косу танку, усправну дебелу. Њиме се такође бавила и станарка Мари-на Николајевна, и њена рођака Жења. А онда је Жења довела на дачу сина својих пријатеља из Риге, седамнаестогодишњег Серјожу. Полагао је пријемни за факултет али је пао, и остао је да проведе неко време на дачи после жалосног фијаска. И према том Серјожи Машини синови су се односили као према роду рођеном: стално су висили на њему, нису га од себе пуштали, а и он је с њима био тако добар, тако весео, и играли су се као вршњаци – час жмурке, час нешто друго...

Серјожа је помало личио на Машу: исто тако ситан, светао, исто мало глават, али више је личио не на садашњу Машу, већ на ону каква је била пре удаје. И по својој невиности су били слични...

Последње вече пре његовог одласка, кад су деца легла да спавају и цела кућа утихнула, седели су они на доксату, и међу њима се јавила тако снажна жудња, да су се прво ухватили за руке, онда су се мало пољубили, па су се у сеници пољубили мало ватреније, и како то само по себи бива, спонтано, неочекивано, лако и радосно су се загрлили, чврсто, чврсто, и ничега ту није било рђавог или срамног – само један срећан додир... Серјожа је отпутовао ујутру и Маша му је махнула руком, пријатељски и весело. А касније се показало да је трудна. Серјожу није хтела да тражи: он ни за шта пред њом није био крив. И уопште, нико ни за шта није био крив. Маша се није жалостила, била је срдачна и љубазна са свима, певала је у хору. Жалостила се Вера Ивановна што се Машини у животу све тако дешава, али јој није пребацивала нити је ишта питала.

Кад је стомак почео да јој се примећује, старешина цркве, строга али праведна, казала јој је да би било боље да из хора оде сама.

– Отићи ћу – лако се сложи Маша. И пође код баћушке, свештеника: таква јој је била навика, када треба нешто одлучити ишла је по благослов.

Свештеник је био стар и незаинтересован, но Маша му исприча у каквом је положају. Он мало промисли, осмотри њено као у рибе отекло тело, климну главом и изговори:

– Иди на неко време.

После је Машини било непријатно: све јој се чинило да јој шапућу иза леђа. Чак се и Божјој Матери молила да јој свој покров удели и спасе је од туђих погледа. Једном се Маша јако наљутила: рестаурирали су иконостас и два мајстора, што су стајала одмах ту, насупрот ње, нешто су о њој говорила. И њу ухвати такав бес, да им је пришла и право им у лице рекла:

– Све што су вам о мени казали: истина је. Муж ме је оставио са децом и отишао, можда и у монахе, а сада сам још и трудна. Ето тако.

И, окренула се и отишла даље.

Један од двојице рестауратора, онај старији, од тада је стално пиљио у њу, а она је окретала главу. И као да је међу њима започела оваква игра: он тражи њен поглед, а она гледа у том правцу, али поред. Тако су се гледали око два месеца, рестаураторски радови су се већ ближили крају, као и Машина трудноћа. Једанпут, уочи самог Божића, после дугачке службе, он јој приђе и рече:

– Не морате одмах да ми одговорите, кажите ми сутра. Хтео бих да се оженим вама. Озбиљно говорим, о томе сам одавно размишљао.

Маши је прво било смешно, али му је одмах одвратила:

– А шта имам да размишљам? Поћи ћу за вас.

И отишла је даље, а он је остао укопан у месту: или је неслана шала, или није очекивао тако брзу одлуку.

Маша је касно дошла кући, Вера Ивановна је чекала, није отишла да спава, она се за Машу много бринула. Маша јој је право с врата рекла:

– Мама, данас ме је запросио један уметник.

– Хоћеш мало чаја? – упита мати, пропустивши кроз уши глупу шалу.

– Мама, запросио ме је уметник који рестаурира олтар.

Вера Ивановна одмахну руком:

– Ако нећеш чаја, иди у кревет. Наместила сам ти постелину.

– Али, мама, озбиљно говорим...

– А како се зове?

– Нисам га питала. Питаћу сутра.

Венчали су се убрзо, још пре рођења сина. Дали су му име Тихон. Муж Саша показао се најбољим на свету. Кад је био код куће, новорођено дете није испуштао из руку, уживао је у њему, кад је одлазио на посао враћао се два пута да га још једном погледа. Старији дечаци су одмах почели да га зову оцем, а на школским свескама, где се име оца уопште не пише, уписивали су: Тишков Иван Александрович и Тишков Николај Александрович. Кад је Тихон Тишков пошао у школу, родио им се још један син. Маша се мало наљутила: хтела је девојчицу. Али, млада је, можда ће родити и девојчицу.

А за оног првог се прочуло да је добио високи положај, и да се потом обесио. Можда су и лагали... Када су казали Маши, само се прекрстила и рекла: Царство му небеско, ако је тако.

И помислила:

„А да нас није тако сурово оставио, не бих упознала Сашу... Ах, хвала Богу за све!”

ЉУДМИЛА ЈЕВГЕЊЕВНА УЛИЦКА приповедач и романописац, једна од најпознатијих руских књижевница, добитник је бројних награда у Русији и свету. Рођена је у Москви где је завршила биологију 1968. године и после стицања звања доктора наука посветила се научном раду. После затварања гене-

тичке лабораторије, у којој су она и њене колеге у време цветања самиздата прекуцавали забрањена дела, остала је без посла и тако се завршила њена научна каријера. Приче је почела да пише веома касно, деведесетих година. Популарност стиче прво на Западу приповетком „Соњечка”, а за роман *Мегеја и њена деца* у Француској добија престижну награду Медичи. Затим следе награде *Москва-Пен*, *Giuseppe Acerbi* (Италија). За свој други роман *Случај Кукошки* добија *Руског Букера* 2002. године, а следеће године проглашена је најпопуларнијим писцем у Русији. Код нас су преведени сви њени романи и неколико збирки прича: осим поменутих дела преведени су и романи *Искрено*, *ваши шурик* и *Даниел Шпајн, преводилац* (за који је ове године добила награду (*Бољшаја књиџа*), и збирке прича *Сиромашни рођаци* и *Провидне приче*. Ускоро ће у Паидеи бити објављена збирка приповедака *Људи нашег цара* у преводу Неде Николић-Бобић.

Превела с руског и белешку сачинила НЕДА НИКОЛИЋ-БОБИЋ

